

Sarah Maitland

What is cultural translation?

(London: Bloomsbury, 2017. 177 pp.

ISBN: 978-1-4725-2686-1)

Benedek Enikő

E-mail: eniko.work@gmail.com

A hermeneutika, az internetes mémek és a legtágabban értelmezett kulturális fordítás kevéssé kutatott világába kalauzolja az olvasót Sarah Maitland legfrissebb publikációja. A mű a fordítástudomány nemzetközi élvonalába tartozó *Advances in Translation* sorozat részeként a brit Bloomsbury Kiadó gondozásában jelenik meg. A könyvsorozat a fordítástudomány legfrissebb elméleti és gyakorlati kutatási eredményeit publikálja országhatárokon és vizsgált területek széles skáláján átívelő kiadványaiban. A szerző, Sarah Maitland a londoni Goldsmith Egyetem fordítástudományi programjának oktatója, gyakorló fordító és tolmács angol, francia és spanyol munkanyelveken. Fő kutatási témája a kulturális sajátosságok és a fordítás viszonya. Kutatói hitvallása szerint a fordítás túlmutat az interlingvális közvetítésen, mivel a szerinte a kreatív, filozófiai és politikai irányvonalak mentén felmerülő fordítási problémákat nemcsak érdemes, de szükséges is tudományos szempontból vizsgálni. Maitland korábbi munkáiban megvizsgálta az internetes tartalmak értelmezését kulturális fordítási szempontból, készít és vizsgál színházi fordításokat, és a fordítás filozófiai kérdéseit is.

A *What is cultural translation?* című publikáció a szerző első önálló, könyv formátumú monográfiája, amelynek 177 oldala A5-ös méretben került nyomtatásra. A könyv a fordítást a lehető legtágabb értelemben elemzi, segítségül hívva a kultúra számos megjelenési formáját, így például a színházat, filmeket, televíziót és irodalmat, megfelelően szemléltetve ezzel a kultúra sokrétűségét. A szerző a téma aktualitását a globalizált társadalmakban látja, mivel napjainkban egyre inkább szembe kerülünk más kultúrák különbözőségeivel, és az így létrejövő környezetben a fordítás nemcsak az általunk látott dolgok, tettek, kimondott beszédaktusok, sőt, egyenesen lényünk alapjává, hanem a nyelvek és kultúrák közti megfontolt interakció metaforájává is vált.

A könyv célja Maitland szerint kettős: megalkotni a kulturális fordítás első, kimerítően alapos definícióját, majd pedig ebből a definícióból kiindulva hangsúlyossá tenni a fordítás globalizált világban töltött életünkben és munkánkban játszott szerepét, mivel egyre inkább szembesülünk életvitelbeli és a világgal szemben tanúsított interakciós különbségeinkkel. Maitland kifejti, hogy az ő kulturálisfordítás-megközelítése szerint a kulturális fordítás egyfajta látásmódot és azon képességünket jelenti, amelynek segítségével a minket körülvevő

világról kapott, berögzült ismereteket megkérdőjelezhetjük. A szerző szerint a szöveggel kommunikáljuk létezésünket a világban, ezáltal pedig a világot is ugyanúgy 'kiolvashatjuk', mintha egy szöveg tökéletesen leírná létezésünk paramétereit, Maitland tehát a fordítást olyan szociokulturális jelenségek felfedezésének tekinti, amely a körülöttünk lévő világ megértését segíti.

A könyv öt fejezete során a szerző saját bevallása szerint igyekezett a kulturális fordítás folyamatát a mindennapi élet széles társadalmi és kulturális kontextusában bemutatni. Maitland elméleti háttérét főként Walter Benjamin, huszadik századi német filozófus, irodalomkritikus; Paul Ricœur, francia filozófus, a fenomenológia és a hermeneutika filozófiai tanulmányainak összekötője; a Ricœur-filozófiát vizsgáló és kiegészítő amerikai egyetemi tanár, David M. Kaplan; továbbá George Steiner *Bábel után* című összehasonlító irodalomtudományi alapműve adta. Maitland Ricœur hermeneutikai filozófiájára építi kulturális fordításelméletét, világosan megfogalmazott célja ezen elmélet határait megtalálni, és a kutatás közben felmerült témák közül néhányat részletesen tárgyalni.

Az előszóban a szerző a kulturális fordítás tudományos kutatásának előzményeit mutatja be. Szakirodalmi áttekintése az antropológiától indul, majd a mű fő elméleti alapját, Ricœur munkáját vizsgálja gyakorlati szempontból. A publikációt hiánypótlónak és újszerűnek tekinti, mivel bevallása szerint a kulturális fordítást mint egyfajta érintkezési módszert még egy kutató sem helyezte a globalizált, multikulturális világban létrejövő emberi kommunikáció középpontjába, illetve a témában még nem készült átfogó elméleti háttér sem kidolgozásra, amely megfoghatóvá és értelmezhetővé tenné, hogy mit is jelent maga a kulturális fordítás.

1. *Interpretation. Translation and the quest for understanding.* Az első fejezet a szövegek megértési nehézségeit boncolgatja, és megkísérel választ találni arra a kérdésre, hogy a mögöttes jelentéstartalmak miként találhatóak meg, illetve hogyan jelenik meg a kontextusban azon jelentéstöbblet, amely a másodlagos jelentéstől függő szó szerinti értelmezés, de csak úgy fedezhető fel, ha az elsődleges jelentésen keresztül gondolkodunk, azonban mégis eltekintünk tőle. Azt, hogy a szerző mekkora hangsúlyt fektet a megértés fontosságára, a fejezet egyik kulcsmondatában értjük meg: „If language is the vehicle through which meanings are conveyed and the meaning of life is given, to 'understand' language is to understand what it means to be human” (Maitland 2017:50).

2. *Distanciation: Translation and the space-time continuum.* A második fejezetben Maitland azt az érdekes gondolatot veti fel, miszerint a diskurzusnak, csakúgy, mint egy navigációs rendszernek, megvannak a maga térinformatikai metaadatai, amelyek alapján a beszélt nyelvet az adott helyen és időben, azaz „itt és most” használják. Az írásbeli diskurzus a kutató szerint ettől nagyban különbözik, mivel a szöveg megalkotója és az interlokútor a tér-idő kontinuum különböző pontjain helyezkedik el (Maitland 2017:58), ezáltal eltávolodik egymástól az írói szándék és az értelmezés, lehetetlenné téve, hogy pontosan az eredeti szándéknak megfelelően értelmezzük a szöveget. Ez a helyzet teszi lehetővé a kulturális fordítás létrejöttét.

Három fontos terminust szükséges megemlíteni, amelyek Maitland definíciójának gerincét alkotják. A szerző szerint a korábban tárgyalt, a szöveg megalkotásához képest értelmezett eltávolodás (*distanciation*) mindaz, ami a teljes megértést lehetetlenné teszi (Maitland 2017:77). A szöveg alkotója és értelmezője közötti távolság felveti a fordíthatóság (*translatability*) kérdését. Interlingvális fordítás esetén Steiner szerint a teljes megértés nemcsak teljes szinonímiát követelne, de feltétele volna az is, hogy a célnyelvi megoldásból a forrásnyelvi szöveg egyetlen apró egységét se hagyjuk figyelmen kívül, beleértve a fonetikai, grammatikai, szemantikai és kontextusbeli tényezőket, de ne is adjunk hozzá újrafogalmazással, értelmező fordítással vagy különböző változatokkal (Steiner 1998:429). Ebből kiindulva tehát a fordítás lehetetlen küldetés. A fordítók valahogyan azonban mégis dolgoznak, a fordított szövegek pedig képesek az eredeti jelentést közvetíteni. Ez a kulturális kölcsönzésnek (*appropriation*) köszönhető, amelyet a következő egységben láthatunk. A szerző szerint a megértést nem a szövegalkotó világában vagy a szöveg struktúrájában kell keresnünk, hanem azon lehetőségekben, amelyeket a szövegen túlmutató jelentések hordoznak (Maitland 2017:79). A fordítás tehát maga az a folyamat, amely ezt a távolságot áthidalja, és a tér-idő kontinuumon tátongó úrt betölti. A szerző e gondolatra építi kulturális definíció-elképzelését.

3. *Incorporation: Objects in translation appear closer than they are! On the cartographies of interpretation.* A harmadik fejezet az értelmezés nehézségeit taglalja. Ahhoz, hogy a kulturális fordítás legtágabb értelmezéséhez eljussunk, Maitland szerint figyelembe kell vennünk, hogy a szöveg saját közönségét teremti meg, mivel nemcsak eltávolodik a szerző eredeti szándékától, hanem megalkotásának pszichológiai és szociokulturális körülményeiből átlép a határtalan interpretációváltozatok világába, amelyek saját szociokulturális terükben keletkeznek. Ebből látható, hogy az olvasó szemszögéből a megértés sosem eshet egybe a szerző szubjektív céljával. A jelentés tehát az arisztotelészi *logosszal* esik egybe (Maitland 2017:84). A szerző mind az eltávolodást, mind pedig a kölcsönzést fordítói stratégiának tekinti. Az eltávolodás véleménye szerint nem annyira az olvasó és a szöveg empirikus távolsága, hanem az arra irányuló vágyunk és szükségletünk, hogy ezt a távolságot felszámoljuk. Ennek következtében lehet a fordításokat egy bizonyos világnézet megtestesült, részleges megvalósulásának tekintenünk (Maitland 2017:102).

4. *Transformation: Translation as revolution.* A negyedik egységben kifejtett gondolatok mentén jutunk el a kulturális fordítás legtágabb tényleges értelmességéig. A szövegek fordítása mellett Maitland szerint a forrásnyelvi „szöveg” lehet televízióban látott műsor, közösségi médiában látott közlemény, bármely látott vagy hallott esemény, amit kifiguráznak, de akár még egy populáris dal is, amely a politikai paródiáin keresztül válik fordítássá. A szerző értelmezésében mindez már az átalakítás (*transformation*) kategóriájába tartozik, amelyet olyan kulturális fordításként definiál, ami nem újra alkotni, hanem átalakítani kívánja a forrásnyelvi anyagot, lényege a szöveg és fordítása közti kapcsolat jelentéstartalmának meghatározása.

5. *Emancipation: Translation as a critique of ideology*. Az utolsó egységben a szerző a fordítás hermeneutikai „utazását” írja le. Érvelése szerint amint a jelentés eltávolodik a szerző szándékától, nem létezik olyan szövegnél felsőbbrendű hatalom, amely a különböző, maguktól életre kelt interpretációkat kezelni tudná. Ahhoz, hogy a számos lehetséges értelmezési mód közül az olvasó egyet kiválasszon, választását érveléssel kell alátámasztania. Ezt a folyamatot Maitland érvényesítésnek (*validation*) nevezi, amely a szerző példáján át megfoghatóvá válik.

Like the parties to a legal case, readers must build their case for support, attempting to prove beyond all reasonable doubt that their interpretation is the most probable in the light of all that is known about a text. We submit our understanding to the scrutiny of the court of public opinion, we advance an argument and we await a ruling. (Maitland 2017:134)

Újszerű megvilágításban láthatjuk a különböző interpretációk ütközését is. Főként politikai fordítás során a kutató az ideológiák kifigurázásának lehetőségét látja abban a jelenségben, amikor egy bizonyos ideológiát képviselő személy vagy jelenség további interpretációk forrásává válik. Jól példázza ezt egy amerikai diák esete, aki a kampusz területén „*A homoszexualitás bűn*” feliratú táblát tartó személy mellé saját, „*A bársonyszoknya bűn*” táblát készítve vonult fel (Maitland 2017:158), más kontextusba helyezve ezzel az eredeti tüntetőt, valamint tettével kulturális fordítási szempontból arra is rávilágított, hogy egy történés bizonyos ideológiát hordozó értelmezése csak egy lehetőség a sok közül.

Maitland publikációja több szempontból is érdekes. Elsősorban az értelmezési kör kitágítása újszerű, a téma aktualitása és a modern médiumok bevonása a fordítástudományba kevésbé kutatott terület. Érdekes olvasmányt jelenthet a hermeneutika és filozófia iránt érdeklődő szakmai közönségnek, véleményem szerint azonban a laikus olvasó számára talán kevésbé engedi meg a témában az élvezetes elmélyülést, mivel filozófiai okfejtései folyamatos gondolkodásra készítenek. A szerző meglehetősen hosszú részt, a százhatvan oldalas publikáció több, mint felét szenteli a kulturális fordítás elméleti háttérének ismertetésére, nézőpontjának kibontására, melyet a mindennapi életből vett példákkal és Ricoeur filozófiájával illusztrál. A mű a második nagy részben a korábban megalapozott elméleti háttérrel ülteti át a gyakorlatba, hogy azt filozófiai és etikai szempontból vesse górcső alá. Maitland világos gondolatmenete és logikusan felépített érvelése, valamint a huszonegyedik század mindennapjaiból vett érdekes, humoros példái mégis feldolgozhatóvá teszik ezt a bonyolult témakört.

Irodalom

- Kaplan, D. M. 2003. *Ricoeur's Critical Theory*. Albany, U.S.A.: SUNY Press.
Steiner, G. 1998. *After Babel. Aspects of Language and Translation*. Oxford: Oxford University Press.